

עייירה ושמה לוקרבי

מאות מיליונים מכירים עכשיו את שם העיירה לוקרבי בסקוטלנד. שם נפל מטוס הג'מבו, כנראה כתוצאה ממעשה טרור מטוריף. כמה ישראלים היו איתם בלוקרבי? בוודאי מעטים. אני אחד מהם.

זה היה כן: היכרתי בלונדון את סטיוון ראנסימן, היסטוריון רגול, מומחה לתולדות הצלבנים. מכיוון שזוהו תחביבי שלי, כתבתי לו, נוצרה היכרות, נפגשנו, החלפנו דיועות, התווכחנו. כעבור זמן הודיע לי שעבר מלונדון למיגדלישמירה סקוטי ישן בגבול האנגלי, והמין אותי לבוא אליו שם בכל עת שארצה אם אהיה בסביבה.

סברתי שזוהי הזדמנות טובה לכקר בסקוטלנד, ארץ שלא הייתי בה קודם לכן. לכן טסנו, החל ואני, לאדינבורו, שכרנו מכונית, ויצאנו דרומה, בצד השמאלי של הכביש. זאת היתה הפעם הראשונה שנהגתי בצד הלא-נכון של הכביש, ותמתי להיווכח שמתרגלים לזה תוך כמה דקות.

נסענו לעיירה בשם פיבלס, ושם בילינו את הלילה בטיירה סקוטית מרהיבה ומוצעת (קוראים לסיגנון הזה "סקוטיש בארוניאל"). זה היה כיום הראשון שבוע, אני זוכר, כי בדרך נכנסנו לכנסיה, מישוה דחף לירינו ספריהמנונים, והכל שרו. משם עברנו במקומות שנסאו שמות כמו מופאט ודאמפריס, עד שהגענו ללוקרבי. ראנסימן אמר לי מראש לשאול שם.

תחילה חיכנו רק באופן רופף ככפר גדול או עיירה קטנה. אנשים ידידותיים היפנו אותנו לדרך הנכונה, וכך הגענו למיבצר העתיק, אחד מרבים שהקימו הסקוטים לפני מאות בשנים כדי להגן על גבולם מפני האנגלים החמסנים (לגירסתם).

אכלנו ארוחת צהריים במיבצר, שבו גר ראנסימן בחברת מש' רת יחיד. בעת הארוחה דיברנו על רוחות. היסטוריון סיפר לנו שהלך לישון, אחרי שנעל את הדלת במפתח. בלילה שמע את חריקת הדלת הנפתחת, וחש ברוח המסתובבת בחדר.

ברצינות גמורה. חזרה ללוקרבי: אני זוכר אנשים נחמדים ומוכנים לעזור, כפר סקוטי שכוהדאל ומושך.

עכשיו זכה לפתע בפירסום עולמי.

העלייה שלא היתה

מה הטעם בהכאת תריסר אנשים, שהיו קשורים בהרפתקה מלפני 20 שנה, כדי לשמוע מפייהם כוזבים ישנים? גיבורי העלייה של ספינות שרבור לא שיקרו. הם פשוט לא אמרו את האמת, את כל האמת ורק את האמת.

היחיד שאמר את האמת היה משליחמחוז הצרפתי, שרואין בדיי תמר גולן. תמר הג'ניג'ת היא עיתונאית אמיתית, והיא מבינה את המתרחש מאחורי הקלעים. הראיונות שלה אישרו, למעשה, את אשר ידענו תמיד: שכל המיבצע הגדול לא היה ולא נברא.

חטיפת הספינות לא היתה חטיפה, אלא למראית-עין. למעשה היתה זאת קנוניה צרפתי-ישראלית.

מלכתחילה היה ברור כי לפחות רחגים מסוימים של הצבא ושרותייהביטחון הצרפתי עשו יד אחת עם עמיתיהם הישראליים, שאיתם שיתפו פעולה וקשרו קשרי ידידות 15 השנים שלפני כן.

אך מתחקירה של גולן ברור לגמרי כי גם ברחגים העליונים היו שותפים לקנוניה. קרוב לוודאי שגם הנשיא הצרפתי עצמו, ז'ורז' פומפידו, היה בסוד העניין.

שאלמלא כן, היו הצרפתים צריכים להיות מטומטמים לגמרי. וכך אמנם תוארו עד כה: חבורה של גויים שיכורים, יורשי-אחשי ורוזש, שהיו בליל חג המולד הסריהכרה מרוב סביאה ועל כן לא הבחינו בספינות החומקות. לפי אגדה זו, הצרפתים גם לא ציפו לכך מראש, ובטימטום אין לא הבינו את העסקה הילדותית השקופה של העברת ספינות-המילחמה לרשות חברה נורווגית פיקטיבית, שחתכוונה כביכול להשתמש בהן כספינות-גור.

האמת היתה הרבה יותר פשוטה. האמבארנו, שהטיל שארל דה-גול על אספקת נשק לישראל, עמד בעינו. אי-אפשר היה לבטלו, מבלי לבצע אקט פוליטי בעל השלכות מרחיקות-לכת. לכך דיינו לא היו הצרפתים מוכנים. אבל הם רצו להיפטר מהספינות ולספק את ישראל. הפיתרון — שהתאים לאופי הצרפתי והישראלי כאחד — היה לפברק מין חטיפה.

זה היה עובר בשקט, אלמלא החלה מייד הפטפטת הישראלית הטיפוסית. נוצרה סנסציה עולמית, והצרפתים הנבוכים נאלצו למחות ולאיים למראית-עין.

מותר היה למפקדים הישראליים לחשוש מפני התערבות של חילות-האוויר וחילות-הים של צרפת, ארצות-הברית, ברית המועצות ומצריים. ברענב ברור שהיתה זאת שטות. שום סכנה לא נשקפה, אלא מגלי הים הסוער.

כל זה ניתן לנחש בין השורות — או בין התמונות. הסרט עצמו לא אמר דבר.

אנשים הופיעו וחזרו על מה שאמרו לפני 20 שנה, כאילו לא קרה מאז דבר, כאילו צריכים להמשיך ולהעלים, כאילו התרמית שלנו לא השתנתה מאז בעיני עצמנו ובעיני העולם. והמנחה, אייר קוטלר, דמות של שחקן המטביע את האופי שלו, לטובה או לרעה, על הכל, לא הוסיף לעניין. להיפך. הוא הפך את השידור לקירקט.

תמהני. אנתו רואים עשרות סרטים תעודיים בריטיים מצויינים, המראים לנו בדיוק איך עושים את זה. אז מדוע לעשות סרט רע?

הגנרל בילעם

הקטע המעניין היחיד בסרט על ספינות-שרבור היה הנאום הקצר של הנשיא דה-גול.

אורי אבנרי

יונה אישי

גלל הקטע הזה נחשב דהיגול מאז כאנטי-שמי. כיום מותר להעריך את הרברים מחדש.

בצרפתית נהדרת, בהיגוי ברור ומדויק (בכל מדינת-ישראל אין אף פוליטיקאי אחד המרבר כך עברית) אמר הגנרל הוקן: "אפשר היה לתהות, ואכן היתה תהיה רבה, אף בקרב רבים מן היהודים עצמם, אם השתלת הקהילה הזאת, על אדמה שנרכשה בתנאים פחות או יותר מוצדקים. בקרב העמים הערביים העוינים אותם, לא תגורו אחריה חיכוכים וסכסוכים בלתי-פוסקים ואינסופיים... היהודים, שהיו עד עכשיו מפורים, נשארו מה שהיו תמיד — עסעילית, בוטח בעצמו ומשתלט..."

האם יש ברברים האלה נימה אנטי-שמית? דהיגול היה מרוגז או על ישראל, מפני שפתחה במלחמת ששת-הימים בניגוד לעצמות. אך אין ספק שהיה ברבריו גם הרבה מראית-הנולד. הוא ניבא אז מה עומד לקרות לישראל, בעקבות הכיבוש. אחרי הכל, לצרפתים היה ניסיון רב בתהליך זה.

מעולם לא הייתי מעריך של דהיגול. באותם הימים השתתפתי בפאריס בכמה הפגנות סוערות ביותר למען שחרור אלג'יריה, ואף קשרתי קשרים חשאיים עם המחתרת האלג'ירית בצרפת. אולם תמיד היה לי כבוד רב כלפי כישורו של גנרל-אינטלקט-היחיד שאמר את האמת היה משליחמחוז הצרפתי, שרואין בדיי תמר גולן. תמר הג'ניג'ת היא עיתונאית אמיתית, והיא מבינה את המתרחש מאחורי הקלעים. הראיונות שלה אישרו, למעשה, את אשר ידענו תמיד: שכל המיבצע הגדול לא היה ולא נברא.

דהיגול גם הבין שמילחמת-ששת-הימים תביא אסון על ישר-אל, עליי הפיכתה למדינה קולוניאלית. באותם הימים התכוון דהיגול עצמו לשים קץ להיסטוריה הקולוניאלית הצרפתית, והוא בו למנהיגים הישראליים, שהתחילו בדיוק אז בהיסטוריה הקולור-ניאלית הישראלית.

"עסעילית, בוטח בעצמו ומשתלט" — את המילים האלה ניתן לפרש לכאן ולכאן. ניתן לראות בהן התבטאות אנטי-שמית טיפוסית, ברובה הפרוטוקולים של ויקי-צ'ון. ניתן לראות בהן גם ביטוי של הערצה מפי אציל צרפתי, ששייך את עצמו לעילית של ארצו, ושבוודאי היה בוטח בעצמו ושתלטן. האם היה בילעם שונא ישראלי או מעריצו?

יתכן ששני הפירושים נכונים.

פצצות בנגראד

ההיסטוריה המרתקת של יהדות עיראק היתה ראוייה לסרט תיעודי גדול ומעמיק, יחסיה המורכבים עם העם העיראקי בכל הדורות, המאורעות המסעירים של שנות ה-40 וה-50 — כל אלה יכלו להיות נושא ליצירה גדולה.

חבל שהרמה של הטלוויזיה הישראלית ושל סלים פתאל הספיקה רק כדי לשרטט קאריקטורה עלובה ומעליבה.

אני חייב לשאול שוב: איך זה שאחרי שנים של צפייה בסרטי-תעודה בריטיים מעולים אין הטלוויזיה הישראלית מסוגלת אלא להפיק סרטי-תעמולה פרימיטיביים כמו זה — אוסף של חצאי-אמיתות, חסר עומק היסטורי ויושר אינטלקטואלי. לחומר המצולם, שנאסף בארכיונים בעולם, לא היה שום קשר עם מה שנאמר בפי הקריין, והסרט מלא בטענות ובהאשמות ללא שום

דהיגול ובניגוריון לפני האמבארנו

תיעוד ומיסמוך. בסך הכל: כתבי-שינאה אנטי-ערבי. נראה ששינאתו הלוהטת של פתאל לערבים היא התכונה היחידה שהביאה אותו לעשות סרט על נושא זה.

למשל: הסרט ריבר שוב ושוב על מעשייהאכזריות הנוראים שעשו הערבים ליהודי-עיראק בשנות ה-30, על האנטי-שמיות הנוראה, על ההתעללות בידי הערבים, וכו'. ורק מי שהקשיב בעיון הבין כי בכל 10 השנים האלה נרצחו שמונה יהודים (קציר) של יום אחד של האינתיפאדה). ההתעללות הנוראה התמצתה בהגבלת מיספר התלמידים היהודיים באוניברסיטות — דבר שהיה נוהג אז כארצות רבות באירופה.

האמת הפשוטה היא שבכל אלפי שנות הקהילה העתיקה הזאת היא לא ידעה כמעט פוגרום מהו. גם המישטר הפרו-נאצי של ראשיד עלי אליכילאני לא פגע ביהודים, בניגוד למה שנאמר בסרט. המישטר לא היה אנטי-שמי כלל. העיראקים הלאומיים אהדו את הגרמנים וקיוו לניצחונם, מפני שהיו אויבי מרכאיהם, הכרטיים. (זה לא היה רחוק מתפיסתו של אברהם שטרן, הוא יאיר, מורו ורבו של יצחק שמיר, באותם הימים.)

הפוגרום היחיד בעיראק אירע ב-1941, ובסרט היה רק רמז על מה שהתרחש באמת.

וזה האמת: הפוגרום אירע אחרי שהמישטר העיראקי הפרו-גרמני הובס על-ידי הצבא הבריטי. רבריו של המושל הפרו-גרמני האחרון של בנגראד לרב הראשי, שהוכרו בסרט, היו מן הסתם נכים. הוא הודף את היהודים מפני פוגרום, ויעץ להם להתכבד בכתיבה. זאת היתה עצה טובה.

הפוגרום פרץ אחרי בריחת אנשי המישטר הפרו-גרמני. הכריז טים עמרו או בשערי בנגראד, ויכלו להיכנס. הם עצרו. מדוע? בעיני העיראקים, המישטר של ראשיד עלי היה מישטר לאומי, סמל השיחרור הלאומי. הבריטים החוזרים באו להטיל מחדש את מישטר-השעבוד הקולוניאלי. העוצר עבד-אליאללה והמלך ההאשמי הינוקא, בן-דודו של חוסיין, היו מכשירים בידי האימי פריה. עם שובם לבנגראד, כשהם רכובים על טנקים בריטיים, ראו בהם הכל סוכנים בריטיים, ואולי גם סוכנים ציוניים. (בימי גלותם הם שהו בארץ, וההגנה העמידה לרשותם משורר על הכרמל.)

הפוגרום אורגן על-ידי הבריטיים וסוכניהם. לא רק המילה "פוגרום" היא רוסית, אלא גם השיטה. מישטר-הדיכוי משתדל להסיח את ההמנונים מהשילטון אל היהודים.

איך אני יודע כל זאת? ראיתי את המיסמכים. ידידי עיצאם אל-סרטאווי, המנהיג הפלסטיני שגדל בבנגראד, הקדיש שנים מחייו לחקר הפוגרום הזה, וחרש את הארכיונים העיראקיים. המימצאים היו חד-משמעיים. כשבא לעיין במיסמכים הבריטיים, גילה כי החומר הנוגע לפוגרום בבנגראד לא שוחרר לפירסום אחרי 30 שנים, כנהוג, אלא נגנז, בפקודה מיוחדת, למאה שנים בתום הפרק הראשון של הסידרה הודיע לנו סלים פתאל כי אחרי פוגרום זה שינתה הקהילה היהודית את עמדתה, וכעבור 10 שנים עלתה כאיש אחד לישראל. זהו שקר.

הקהילה רצתה להישאר בעיראק. גם כאשר עשה דויד בן-גוריון הסכם סודי עם עבד-אליאללה וראש-משלתו, נורי סעיד, שנתן ליהודים קומה אחת ליציאה חופשית מעיראק, לא הסכימו היהודים לזו. שנים קטנות יצא מעיראק מרצונן. רק אחרי שש ליחיישראל הניחו פצצות בכתיכנסת ובמקומות-כינוס יהודיים בבנגראד ובבצורה, והיהודים עלו בהמוניהם אל המערבות בארץ. יהיה מעניין לראות איך יטפל פתאל באירוע זה בפרק הבא של הסידרה. אני ממש סקרן.

האסיר ברחוב צמח

הסופר האמריקאי ויליאם סטיירון כתב מאמר על מותו של הסופר האיטלקי-יהודי פרימו לוי, שהתאבד בהתקפה של ריכאון. היו שראו בהתאבדות זו בגידה במסר שלו. סטיירון פסל את כל הדברים האלה ואמר בפשטות: האיש היה חולה. הוא התאבד מפני שהיה חולה. אין למותו שום משמעות אחרת.

סטיירון מעיד על עצמו של-קה בעצמו בריכאון, ותיאר את טיבה של מחלת-נפש זו: גיהינום על-יארמות, סבל נורא הולך-ל-כאב גופני, והרוחף את החולה אל התאבדות.

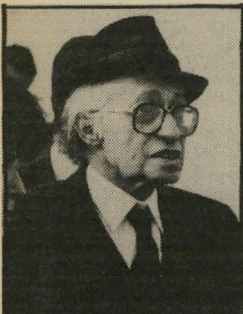
הדברים מעלים, כמוכן, אסור-סיאציה עם עצמו של מנחם בגין. הכל ניסו לייחס להסתגרותו משמעות פוליטית, היסטורית, מוסרית. האיש גזר על עצמו מעי-צרכית ניצחי. מצפוננו מייסר או תו על מות מיטב הנוער במילח-מת-הלבנון. הוא מעניש את עצי-מו ועוד ועוד.

על פי רבריו של סטיירון ניתן לומר: האיש פשוט חולה. הוא לקה במאניה-דפרסיה (להבדיל מן הריכאון הפסיכויטי של פרימו לוי), ועוברים עליו יסורים קשים. אין לזה קשר עם מלחמת-הלי-בנון, אם כי ייתכן שמילחמה זו הקדימה את ההתמוטטות.

אין ספק כי סימני המחלה היו גלויים לעיניהם של קרובים, בני-מישפחה ורופאים, וזמן רב לפני שהגיעו למימרים שמנעו בעד בגין להמשיך ולתפקד בכלל. עוד יהיה צורך לערוך את החשבון עם כל האנשים שנתנו יד לקנוניה להעלים את מחלתו של ראשיהמשלה, כשעה שהיה מופקר על עניינים של חיים ומוות, חיי המדינה ומות חייליה.

גם עכשיו מנסים לנצל את האיש האומלל הזה, להעלים את מצבו האמיתי ולהפיץ כוזבים שונים על מעשיו כביכול.

קשה להשלים עם העוברה, אבל האיש הוא פשוט חולה. אם להאמין לסטיירון, עוברים עליו יסורי-גיהינום. אז למה לא להניח לו לנפשו?

בגין